

OPINIESTUK NAAMGEVING 'GOUDEN EEUW'

DOOR ANN DEMEESTER, DIRECTEUR FRANS HALS MUSEUM

Nu al weer 2 weken geleden stond de discussie over de naamgeving van de 17e eeuw in het brandpunt van de publieke belangstelling. Een discussie die het karakter leek te hebben van een steekvlam. Heftig, kort en intens. Met een poging van minister-president Mark Rutte om deze in een bruusk gebaar te doven met een spreekwoordelijke emmer koud water in de vorm van de nu al legendarische zin "Wat een onzin, daar kan ik helemaal niks mee." En Thierry Baudet die, als zelfbenoemde psychoanalyticus van de Westerse ziel, 'de obsessie met de schaduwkanten van de Gouden Eeuw' zowaar 'een culturele ziekte' noemt. Zelfs de voorman van de ultrarechtse Vlaams-nationalistische partij NVA Bart De Wever, *of all people*, deed er uitspraken over in de openbaarheid: "Dit kadert in onze cultuur van zelfschaamte. Zo kan je geen identiteit opbouwen." Een Vlaamse separatist die de Hollandse Gouden Eeuw als bouwsteen van de Vlaamse identiteit beschouwt. *Il faut le faire*.

Op een onderdeel lijkt de Wever ten dele gelijk te hebben. Hij riep namelijk defensief: "Alles wat wij hebben gedaan, heeft een schaduwkant, zelfs wie het wiel uitvond want daar heeft een tank mee gereden." Een scheve (drog)redenering maar het bevat een element waar we kunnen mee werken. Sinds een aantal jaar ijveren bepaalde Nederlandse musea voor het verruimen van de blik op de Gouden Eeuw, voor een 360 graden blik die niet alleen kijkt naar welzijn en welvaart maar ook naar waar deze voorspoed die voorbehouden was voor een bepaald deel van de bevolking op gebouwd is. Die onderzoekt en beargumenteert met feiten en beelden hoe en waarom Nederland in die tijd ongekende rijkdom kende die onder meer aanleiding gaf tot een hoogtepunt in productie van de schilderkunst, een hoogtepunt dat vele museumbezoekers nog dagelijks bewonderen en dat een markant en lucratief onderdeel vormt van de Nederlandse 'country

marketing'. Deze musea ijverden er achter de schermen en via de weg van de geleidelijkheid voor om de notie van 'Empire' als wezenlijk element of referentiekader te introduceren in de Nederlandse perceptie van de 17e eeuw. Stapje voor stapje, voetje voor voetje, met veel vallen en opstaan proberen ze duidelijk te maken dat de (schilder)kunst van dat tijdsgewricht niet mogelijk zou zijn zonder het koloniale-en globale handelsnetwerk dat de Republiek had uitgerold, met alle voordelen en alle kwaad van dien. Dit ijveren voor een 'globaal' of 'globalistisch' perspectief op de Gouden Eeuw kwam in een stroomversnelling terecht of beter kwam in een bredere acceptatiefase toen het Rijksmuseum aankondigde een tentoonstelling te wijden aan de geschiedenis van de slavernij. Het verbreden van de blik – wat aanvankelijk werd gezien als de particuliere (postkoloniale) interesse van een aantal directeuren en curatoren – werd onvermijdelijk nu het nationale museum voor kunst en geschiedenis aangaf een bewust verdrongen fenomeen uit de vaderlandse geschiedenis onder de loep te nemen.

De steekvlam van de voorgenoemde discussie lijkt na amper een paar weken echter al weer bijna gedoofd. Wij musea die samenwerken aan het project 'Kleur Bekennen' (werktitel) zouden echter net als het Amsterdam Museum willen dat de steekvlam een sluimerend vuur blijft, een veenbrand die onderhuids verder woekert en niet als een spreekwoordelijk kampvuur te blussen valt met botte verwijzingen naar de persoonlijke mening van de minister-president.

De vraag is of het recente korte maar oververhitte debat in de mainstream media over de term 'Gouden Eeuw' hier niet paradoxaal genoeg werkt als een blusdeken. Simpeler gezegd: is herbenoemen een logische eerste stap in de richting van fundamentele verandering? In het Frans Hals Museum denken wij

van niet. Het herbenoemen is immers geen doel op zich.

Het is een symptoom of een slotstuk van een bewustzijnsverandering. Wat wij ervaren als (letterlijke en figuurlijke) weelde is doordeesemd van 'pek en teer' – vrij naar Johan Huizinga.

De Gouden eeuw is immers geen tijdsaanduiding maar een denkkader. Een denkkader dat grotendeels 19^e-eeuws is en nauw verbonden met het spierballenvertoon van een opgroeiende natiestaat. Dat kader kan en moet verruimd worden. Dat doe je niet door met een stormram op een gesloten deur in te beuken maar door een koevoet tussen een kleine kier van de deur te wrikken. Blijven wrikken. En door steeds weer zichtbaar in de praktijk te brengen wat je predikt. Objectlabels te veranderen, collectieopstellingen te hervormen, personeelsbeleid aan te passen, educatieprogramma's te herdenken, in openbare optredens een eenzijdige vorm van geschiedschrijving te bevragen, in lezingen voor de buurtkring, de Rotary club en op televisie. *De-bunking the myth of the Golden Age*, telkens weer en voortdurend op andere manieren. *New Narratives* introduceren zoals het Amsterdam Museum dit met een Engelse term noemt, maar dan gezamenlijk, vanuit een collectieve museale beweging. Meerstemmigheid introduceren zoals vele musea dag aan dag doen. Het verhaal van meerderen vertellen en niet van een selecte groep enkelingen. Er telkens weer onvermoeibaar op wijzen dat de geschiedenis, ook die van de 17^e eeuw, insiders en outsiders heeft gekend, profiteurs en slachtoffers, machtigen en anderen.

Het is wat ons betreft belangrijk dat deze discussie niet in eerste instantie over woorden gaat, maar over ideeën en opvattingen. Inhoud in plaats van louter terminologie. Immers, zo blijkt uit een ironische tweet van Govert Schilling ook de woordcombinatie of naam '17^e eeuw' kan geproblematiseerd worden als zijnde "gebaseerd op de christelijke jaartelling, gerekend vanaf de geboorte van Jezus. Alsof er in die eeuw geen andere religies bestonden. Klap in het gezicht van boeddhisten en moslims. We moeten op zoek naar een neutralere term".

Woorden zijn wezenlijk. Hoe we dingen en fenomenen benoemen is essentieel en bepalend voor de manier waarop we ernaar kijken – denk aan de

overbekende anekdote dat Inuit meer verschillende varianten van sneeuw zien, onder meer omdat ze meer namen en benamingen hebben voor die verschillende types. Maar bij woorden is nuance evenzeer essentieel. De woorden die in de door het Tropenmuseum gepubliceerde handreiking *WORDS MATTER* terecht door een alternatief worden vervangen, kunnen niet meer als ambigue worden ervaren maar louter als denigrerend. Neger, slaaf, Eskimo. Het 'goud' in *De Gouden Eeuw* daarentegen is uitermate ambigue. Meer nog, in de wereldgeschiedenis verwijst goud immers niet louter naar glorie of bloei maar misschien nog veel vaker naar ijdele pronkzucht en meedogenloze hebzucht. Iedereen kan weten - lees er het schitterende boek *The Canary and the hammer* van kunstenaar Lisa Barnard op na – dat het winnen van goud soms goedschiks maar veel vaker kwaadschiks ging en bijna altijd gepaard gaat met strijd en afzien, bloed, zweet en tranen, rivaliteit, ellende en vechtpartijen. Goud is op het eerste gezicht synoniem met exclusiviteit, weelde en luxe. Het is van oudsher een krachtig symbool voor waarde en schoonheid maar ook voor tomeloze inhaligheid en de onstillbare honger naar (politieke) macht en dominantie. Denken we aan de Spaanse obsessie met het goud van de Inca's, denken we aan de Californische Gold Rush. De welbekende effecten hiervan waren moord, honger en zelfs genocide. Goud blinkt maar heeft een geschiedenis die doortrokken is van duisternis, afzien en nietsontziend geweld. Goud staat voor blingbling maar ook voor pijn en lijden.

Laten we de term 'goud' in de 'Gouden Eeuw' niet uitwissen maar herladen. Context geven bij een term die het gros van de Nederlanders als herkenbaar ervaren. De publicatie en richtlijn *WORDS MATTER* gaf als suggestie: zet een woord tussen aanhalingstekens als er geen alternatief is dat de lading volledig dekt. Met de aanhalingstekens behoud je de referentie naar een herkenbaar begrip maar nuanceer en problematiseer je dat begrip. Je zet er vraagtekens bij en bevraagt het actief. Geen woordenstorm maar subtiele en geleidelijke ondermijning die leidt tot bewustwording.

De recente discussie omtrent de nieuwe ICOM definitie voor musea is nog onbeslist maar bij het Frans Hals Museum denken we alvast dat een museum niet alleen een showroom en archief voor kunstvoorwerpen en historische objecten/artefacten

is, maar ook een plek van en voor de productie van soms conflicterende verhalen, plekken waar heftige gesprekken worden gevoerd en ideeën worden bevraagd om tot nieuwe inzichten te komen. Met oog voor traditie(s), maar zonder angst voor verandering. Zonder ophouden en telkens weer. Rome is niet in 1 dag gebouwd en de eenzijdige belichting van de geschiedenis van Nederland is niet in 1 week afgebroken. We zijn ermee bezig, nemen er de tijd voor en moeten hardnekkig blijven wrikken met die koevoet. Met nuance ga je geen oorlog winnen maar misschien wel een revolutie of omwenteling in het denken bewerkstelligen. Wees geduldig en persistent/vasthoudend. Overhaast niets maar hou vol. Het laten zien dat de Westerse denkkaders, effectief denkkaders zijn en geen algemeen geldende objectieve of neutrale 'waarheid' heeft tijd nodig. Het laten inzien dat dit soort nuancering geen afbreuk doet aan identiteit of nationale eigenheid heeft nog meer tijd nodig. Nuancering en verbreding zijn geen afbraak en afbreuk van de eigen cultuur of geschiedenis. Echte trots is immers nooit blind. *Il faut frapper toujours*. Tot niemand nog onderuit komt aan het geklop. Hoor wie klopt daar kinderen maar dan (eindelijk) anders.